RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MINTAQAVIY TADBIRKORLIK EKOTIZIMINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI

Abdullayev Umidjon G'afurovich
Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti,
Iqtisodiyot fakulteti, Mintaqaviy iqtisodiyot va menejment kafedrasi mustaqil tadqiqotchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23014481

Annotatsiya. Maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida mintaqaviy tadbirkorlik ekotizimining shakllanish jarayoni va unga ta'sir etuvchi omillar Isenberg ekotizim modeli va Global Tadbirkorlik Monitoringi (GEM) metodologiyasiga tayangan holda tahlil qilingan. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, 2024 yilda kichik biznesning yalpi ichki mahsulotdagi (YaIM) ulushi 54,3 foizga yetgan, 2025 yil 1 sentabr holatiga mamlakatda faoliyat yuritayotgan 465,6 ming korxonaning 85 foizini kichik korxona va mikrofirmalar tashkil etgan. Internetdan foydalanuvchi aholi ulushi 2021 yildagi 76,6 foizdan 2025 yil yanvar-avgust oylarida 94,2 foizgacha o'sgan, IT Park Uzbekistan rezidentlari soni esa 2025 yil may oyi holatiga 2846 taga yetgan. Ushbu raqamlar tahlil qilinib, mintaqaviy raqamli tadbirkorlik ekotizimini shakllantiruvchi institutsional, infratuzilmaviy, moliyaviy, inson kapitali va bozor omillari ajratib ko'rsatilgan hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, tadbirkorlik ekotizimi, mintaqaviy rivojlanish, kichik biznes, raqamli infratuzilma, IT Park, elektron davlat xizmatlari.

Annotation. The article analyzes the formation of a regional entrepreneurial ecosystem under digital economy conditions, drawing on official data from Uzbekistan's State Statistics Committee — including the 54.3% GDP share of small business in 2024 and the rise of internet penetration from 76.6% in 2021 to 94.2% by mid-2025 — to identify the institutional, infrastructural, financial, human-capital and market factors shaping regional ecosystems.

KIRISH

Raqamlashuv jarayoni bugungi kunda mintaqaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning yangi qoidalarini belgilamoqda. An'anaviy ishlab chiqarish omillari — yer, mehnat va kapital — bilan bir qatorda raqamli infratuzilma, axborot texnologiyalari va onlayn platformalar tadbirkorlik faoliyatining ajralmas qismiga aylandi. Mintaqaviy tadbirkorlik ekotizimi deganda tadbirkorlar, investorlar, davlat institutlari, ta'lim muassasalari va texnologik infratuzilmaning o'zaro bog'liq tizimi tushuniladi, bunda ekotizim elementlaridan birortasining zaiflashuvi butun tizim samaradorligiga ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktabrdagi PF-6079-son Farmoni bilan tasdiqlangan "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi iqtisodiyot tarmoqlarining jadal raqamli rivojlanishini ta'minlashni ko'zda tutgan. Milliy statistika qo'mitasining so'nggi ma'lumotlariga qaraganda, bu yo'nalishdagi siljish sezilarli: 2025 yilning yanvar-sentabr oylarida YaIM real o'sish sur'ati 7,6 foizni tashkil etgan, internetdan foydalanuvchi aholi ulushi esa deyarli universal darajaga — 94 foizdan yuqoriga chiqqan. Shu bilan birga, raqamli infratuzilma va tadbirkorlik resurslarining

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

hududlar bo'yicha notekis taqsimlanishi saqlanib qolmoqda, bu esa mintaqaviy tadbirkorlik ekotizimini shakllantiruvchi omillarni chuqur tahlil qilishni taqozo etadi.

Tadqiqotning maqsadi — raqamli iqtisodiyot sharoitida mintaqaviy tadbirkorlik ekotizimini shakllantiruvchi asosiy omillarni nazariy jihatdan tizimlashtirish va O'zbekistonning rasmiy statistik ma'lumotlari asosida ularning amaliy namoyon bo'lish xususiyatlarini ko'rsatib berishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadbirkorlik ekotizimi kontseptsiyasi 2000-yillar boshida iqtisodiy geografiya va innovatsion tizimlar nazariyasi doirasida shakllana boshladi. D. Isenberg tomonidan taklif etilgan model ekotizimni olti tarkibiy qismga ajratadi: siyosat va yetakchilik, moliya, madaniyat, qo'llab-quvvatlovchi institutlar, inson kapitali hamda bozorlar [3]. Bugungi kunda ushbu model OECD va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan mintaqaviy tadbirkorlik muhitini baholashda tayanch nazariy asos sifatida qo'llanilmoqda [5].

Global Tadbirkorlik Monitoringi (GEM) metodologiyasi tadbirkorlik faolligini "ramka shart-sharoitlari" orqali baholaydi: moliyaviy qo'llab-quvvatlash, davlat siyosati, ta'lim, tadqiqotlarni tijoratlashtirish va infratuzilma [4]. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bu ro'yxatga raqamli infratuzilma, kiberxavfsizlik va raqamli savodxonlik kabi yangi o'lchamlar qo'shilmoqda. E. Stam ta'kidlaganidek, ekotizim yondashuvining amaliy siyosat uchun qiymati shundaki, u tadbirkorlikni yagona omil emas, balki o'zaro bog'liq omillar majmuasi natijasi sifatida ko'rish imkonini beradi [7].

Mahalliy iqtisodchilar tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari yetarlicha o'rganilgan bo'lsa-da, raqamli transformatsiyaning mintaqaviy tadbirkorlik ekotizimiga ta'sirini rasmiy statistik ma'lumotlar asosida kompleks tahlil qiluvchi ishlar hali kam. Aynan shu bo'shliq mazkur tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli tahlil, mantiqiy umumlashtirish va qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi. Nazariy asos sifatida Isenberg ekotizim modeli va GEM ramka shart-sharoitlari tanlab olinib, raqamli iqtisodiyot xususiyatlarini hisobga olgan holda moslashtirildi. Empirik ma'lumotlar manbai sifatida O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining rasmiy press-relizlari, "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi va IT Park Uzbekistan matbuot xizmatining ma'lumotlari, shuningdek BMT Taraqqiyot dasturining tahliliy hisoboti ishlatildi.

TAHLIL VA NATIJALAR: MINTAQAVIY RAQAMLI TADBIRKORLIK EKOTIZIMINI SHAKLLANTIRUVCHI OMILLAR

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida mintaqaviy tadbirkorlik ekotizimini shakllantiruvchi omillarni beshta yirik guruhga ajratish mumkin, ularning har biri rasmiy statistik ko'rsatkichlar orqali ham kuzatilishi mumkin.

1. Institutsional omillar. "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi doirasida ikki yil ichida mintaqalarda amalga oshiriladigan 280 dan ortiq raqamli transformatsiya loyihasi nazarda tutilgan edi [1]. Bu siyosat o'z natijasini bermoqda: Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2025 yil 1 sentabr holatiga mamlakatda 465,6 ming korxona va tashkilot faoliyat yuritgan bo'lib, ularning 395,6 mingtasi, ya'ni 85 foizi kichik korxona va mikrofirmalar hissasiga to'g'ri kelgan [8]. Davlat rahbari matbuot xizmati ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi besh yilda kichik va o'rta biznes subyektlari soni ikki baravar ko'paygan, ularda 10,5 million kishi band bo'lib, bu mehnat bozoridagi ishtirokchilarning katta qismini tashkil etadi [6]. Shu bilan birga, kichik biznesning YaIMdagi ulushi barqaror emas: 2024 yilda 54,3 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2025 yilning birinchi yarmida bu ko'rsatkich 49,6 foizgacha pasaygan [6; 9], bu esa institutsional muhitning yillar osha izchil takomillashtirilishi zarurligini ko'rsatadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

2. Raqamli infratuzilma omillari. Internetga kirish imkoniyati so'nggi besh yilda sezilarli o'sdi: mamlakat bo'yicha internetdan foydalanuvchi 10 yosh va undan katta aholi ulushi 2021 yildagi 76,6 foizdan 2025 yil yanvar-avgust oylarida 94,2 foizgacha ko'tarildi [10]. Diqqatga sazovor jihati shundaki, qishloq va shahar joylari o'rtasidagi tafovut qisqarmoqda: qishloq joylarda bu ko'rsatkich 2021 yildagi 72,3 foizdan 2025 yilda 93,9 foizga, shahar joylarda esa 79,4 foizdan 94,3 foizga yetgan [11]. Ammo AKT sektorining YaIMdagi ulushi hali ham nisbatan kichik: 2023 yilda 2,3 foizni, 2026 yilning yanvar-iyun oylarida esa 2,9 foizni tashkil etgan [12; 13]. Bu shuni anglatadiki, internetga kirish imkoniyati keng tarqalgan bo'lsa-da, raqamli iqtisodiyotning ishlab chiqarish qiymatiga qo'shgan real hissasi hali shakllanish bosqichida.

3. Moliyaviy va infratuzilmaviy resurslar omili. IT Park Uzbekistan faoliyati moliyaviy va texnologik resurslarning hududlar bo'yicha taqsimlanish xususiyatini yaqqol namoyon etadi. 2025 yilning yanvar-may oylarida IT Park rezidentlari soni 636 taga ko'paydi, shundan 369 tasi Toshkent shahrida, 267 tasi esa mamlakat hududlarida ro'yxatdan o'tdi; umumiy rezidentlar soni 2846 taga yetdi [14]. Eksportga yo'naltirilgan yangi rezidentlar orasida poytaxtdan ishlaydigan kompaniyalar 46 million dollardan ortiq, hududiy kompaniyalar esa 31 million dollardan ortiq eksport tushumini kutayotgani ma'lum qilingan [14]. Bu raqamlar resurslarning Toshkentda nisbatan yuqoriroq jamlanganini, biroq hududlarning ham ulushi izchil o'sib borayotganini ko'rsatadi.

4. Inson kapitali va raqamli ko'nikmalar. Raqamli ko'nikmalarga ega kadrlar soni internet foydalanuvchilari sonining o'sishi bilan parallel ravishda oshib bormoqda, biroq IT Park hududiy filiallari orqali tayyorlangan mutaxassislarning katta qismi hamon poytaxtga yo'naltirilgan kompaniyalarda faoliyat yuritmoqda. 2025 yil mart-aprel oylarida IT Parkka qo'shilgan 132 ta yangi eksportga yo'naltirilgan rezident kompaniyaning atigi 49 tasi hududlarda ro'yxatdan o'tgani [15] ushbu tafovutning yaqqol dalilidir. Bu holat mintaqalarda raqamli ta'lim va mentorlik dasturlarini kengaytirish zaruriyatini ko'rsatadi.

5. Bozor va tadbirkorlik faolligi omillari. 2025 yilning yanvar-iyul oylarida mamlakat bo'yicha 47 796 ta yangi kichik tadbirkorlik subyekti tashkil etilgan, shu davrda 63 201 ta kichik biznes korxonasi tomonidan 8,7 trilliondan ortiq so'm soliq to'langan, ularning jami tovar aylanmasi esa 125,9 trillion so'mga yaqinlashgan [8]. Bunday faollik, ayni paytda, hududlar kesimida bir xil emas: masalan, 2022 yilning yanvar-mart oylarida kichik biznesning YaIMdagi ulushi mamlakat bo'yicha o'rtacha 44,7 foizni tashkil etgan bo'lsa, Jizzax viloyatida bu ko'rsatkich 72,5 foizga yetgan [9] — bu esa ba'zi hududlarda mintaqaviy iqtisodiyotning kichik biznesga bog'liqligi boshqalarga qaraganda ancha yuqori ekanini ko'rsatadi.

Keltirilgan raqamlar shuni tasdiqlaydiki, beshta omillar guruhi bir-biridan ajralgan holda emas, balki o'zaro chambarchas bog'liq holda ta'sir ko'rsatadi. Internet infratuzilmasining deyarli universal darajaga yetishi o'zi bilan avtomatik tarzda tadbirkorlik faolligining oshishini kafolatlamaydi — buni kichik biznesning YaIMdagi ulushi 2024–2025 yillarda pasayish tendensiyasiga ega bo'lgani ham ko'rsatadi. Demak, raqamli infratuzilma zarur, ammo yetarli shart emas; unga moliyaviy resurslarga teng kirish imkoniyati va malakali kadrlar hamrohlik qilishi shart.

XULOSA VA TAVSIYALAR

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida mintaqaviy tadbirkorlik ekotizimini shakllantirish besh omil guruhining muvozanatli rivojlanishini talab etadi, ular orasidagi tafovut esa — xususan, poytaxt va hududlar o'rtasidagi resurs taqsimoti nomutanosibligi — hali ham

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

sezilarli darajada saqlanib qolmoqda. Shu munosabat bilan quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi:

– IT Park va shunga o'xshash institutlarning hududiy filiallari faoliyatini kengaytirish, eksportga yo'naltirilgan rezidentlar orasida hududiy kompaniyalar ulushini oshirishga alohida e'tibor qaratish;

– kichik biznesning YaIMdagi ulushi pasayish tendensiyasiga qarshi mintaqaviy darajada moslashtirilgan soliq va kredit imtiyozlarini joriy etish;

– AKT sektorining YaIMdagi ulushini oshirish maqsadida dasturiy ta'minot va raqamli xizmatlar ishlab chiqarishni rag'batlantiruvchi mintaqaviy dasturlarni kengaytirish;

– hududlarda raqamli ta'lim va mentorlik dasturlarini kuchaytirish orqali kadrlarning poytaxtga markazlashuvini kamaytirish;

– mintaqaviy tadbirkorlik ekotizimi holatini muntazam kuzatib borish uchun Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida hududiy raqamli tadbirkorlik indeksini ishlab chiqish.

Ushbu tavsiyalarni amalga oshirish mintaqaviy tadbirkorlik ekotizimlarining barqaror rivojlanishiga va hududlar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarning qisqarishiga ko'maklashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. – lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston – 2030" strategiyasi. – Toshkent, 2023.
3. Isenberg D. How to Start an Entrepreneurial Revolution // Harvard Business Review. – 2010. – Vol. 88, No. 6. – P. 40–50.
4. Global Entrepreneurship Monitor. Global Report 2023/2024. – London: GEM Consortium, 2024.
5. OECD. Entrepreneurship at a Glance. – Paris: OECD Publishing, 2023.
6. "Buncha katta mablag' ilgari hech qachon bo'lmagan". Prezident — kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash haqida // Gazeta.uz, 2025-yil 19-mart. – gazeta.uz.
7. Stam E. Entrepreneurial Ecosystems and Regional Policy: A Sympathetic Critique // European Planning Studies. – 2015. – Vol. 23, No. 9. – P. 1759–1769.
8. O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari (Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari, 2025-yil yanvar-iyul) // InterSpp ilmiy jurnali. – interspp.com.
9. Kichik tadbirkorlik (biznes) ning YaIMdagi ulushi // O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi rasmiy sayti. – stat.uz.
10. O'zbekiston aholisining 94,2 foizi internetdan foydalanadi // O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi rasmiy sayti, 2025. – stat.uz.
11. Qishloq joylarda yashovchilarning 93,9 foizi internetdan foydalanadi // O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi rasmiy sayti, 2025. – stat.uz.
12. Axborot kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) sektorida yaratilgan yalpi qo'shilgan qiymatning YaIMdagi ulushi, 2015–2023 // SIAT ma'lumotlar bazasi. – api.siat.stat.uz.
13. O'zbekiston yalpi ichki mahsulotida AKT xizmatlari ulushi oshdi // O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi rasmiy sayti, 2026. – stat.uz.
14. IT Park rezidentlari 2025-yilning yanvar-may oylarida 636 taga ko'paydi // Spot.uz, 2025-yil 7-iyun. – spot.uz.
15. IT Park 132 ta yangi eksportga yo'naltirilgan rezidentlarni qabul qildi // IT Park Uzbekistan rasmiy sayti, 2025. – it-park.uz.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.